

Οι «παράφορες ψυχές» του Μεσαίωνα

kathimerini.gr/culture/561230842/oi-parafores-psyches-toy-mesaiona

Μάρω Βασιλειάδου

ΒΙΒΛΙΟ

Νεράιδα, Σίβυλλα, θεραπεύτρια, γητεύτρα: η «Μάγισσα» του Μισλέ (Παρίσι, 1862) κυκλοφόρησε στα ελληνικά

ΖΥΛ ΜΙΣΛΕ

Η μάγισσα

μτφρ. Εφη Κορομηλά

εκδ. ΜΙΕΤ, σελ. 492

«Ο Μεσαίωνας είναι σήμερα της μόδας, μεταξύ σκιάς και φωτός», έγραψε πριν από μερικά χρόνια ο ιστορικός Ζακ Λε Γκοφ (1924-2014) στο λεύκωμα «Ηρωες και θαυμαστά του Μεσαίωνα» (Κέδρος, 2005). Εκείνος, ο κατ' εξοχήν μελετητής της μεσαιωνικής ιστορίας στη Δύση, εννοούσε με αυτή τη φράση ότι, για δεύτερη φορά στην πορεία του ανθρώπινου πολιτισμού, οι μεσαιωνικοί μύθοι και θρύλοι έχουν αναγεννηθεί «χάρη σε δύο μείζονες επινοήσεις του 20ού αιώνα: τον κινηματογράφο και τα κόμικς». Προφανώς δεν πρόλαβε να δει τα Witch Emoji, το «πακέτο» με τα 80 αυτοκόλλητα που δημιούργησε πέρυσι η Αμερικανίδα εικαστική επιμελήτρια και podcast host Παμ Γκρόσμαν για iPhones, νούμερο 1 σε πωλήσεις iMessage στο Facebook. Αλλά σίγουρα είχε διαπιστώσει ότι ο Μεσαίωνας, στις νέες του εικονογραφήσεις, κατέλαβε την ποπ νεανική κουλτούρα ήδη από τη δεκαετία του 1990. Αν υπάρχει μια ιστορία της ανθρωπότητας που διαρκώς

ανανεώνεται, έγραφε ο Λε Γκοφ, αυτή είναι η ιστορία του συλλογικού φαντασιακού.

Πολύ πρόσφατα κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις του Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης (ΜΙΕΤ) η μελέτη του Ζυλ Μισλέ (Jules Michelet, 1798-1874) «Η μάγισσα». Το βιβλίο (La Sorcière, 1862) εκδόθηκε στο Παρίσι και γράφτηκε σε μια περίοδο που ο Μισλέ –μια από τις σημαντικότερες φυσιογνωμίες της γαλλικής ιστοριογραφίας του 19ου αιώνα– είχε ριζοσπαστικοποιηθεί πολιτικά και απομακρύνθηκε από τους εκκλησιαστικούς θεσμούς και τα χριστιανικά ιδεώδη.

Το έργο διαδραματίζεται σ' έναν οπισθοδρομικό, ζοφερό, δραματικά ακίνητο Μεσαίωνα, μια εποχή που ο άνθρωπος ήταν «καθηλωμένος στη γη και η μετανάστευση αδύνατη». Ο ίδιος, δάσκαλος και μεθοδικός ερευνητής αρχείων –εργάστηκε στα Εθνικά Αρχεία της Γαλλίας–, εντάσσεται στο ρεύμα της γαλλικής ρομαντικής ιστοριογραφίας, που κυρίαρχο στοιχείο της είναι η συναισθηματική και ιδεολογική εμπλοκή του ιστορικού με το παρελθόν και τους κατοίκους του. Αλλωστε ο ρομαντισμός ήταν εκείνος που ύστερα από δύο αιώνες λήθης επανενεργοποίησε το φαντασιακό υλικό των θρύλων του Μεσαίωνα.

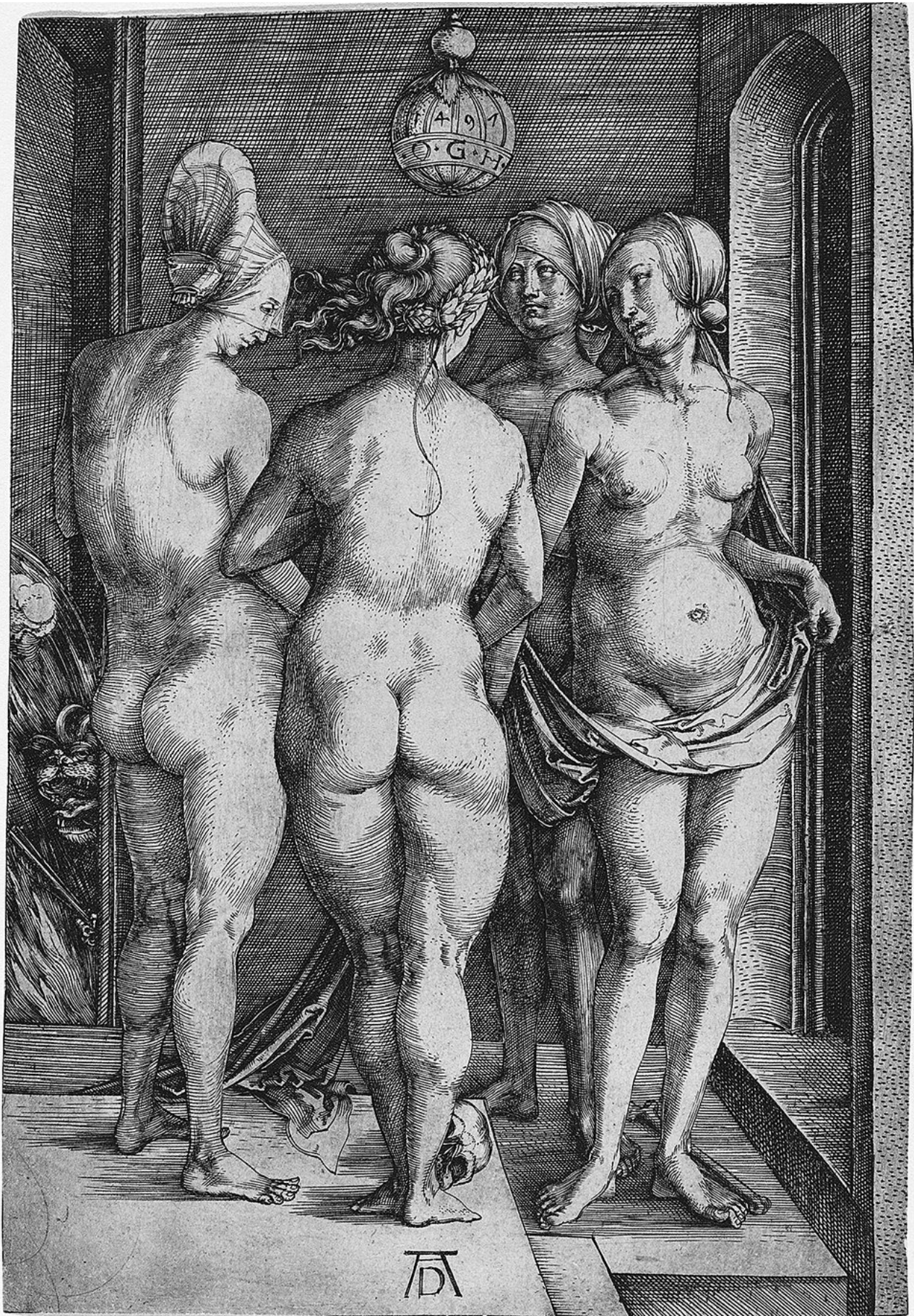
«Όταν ο Μισλέ γράφει τη “Μάγισσα”, η μαγεία έχει ήδη αρχίσει να αποτελεί αντικείμενο πολλαπλών αναγνώσεων στην ευρωπαϊκή διανόηση. Κατά τον 18ο αιώνα, Διαφωτιστές διανοούμενοι αναδεικνύουν το κυνήγι των μαγισσών ως κατ' εξοχήν παράδειγμα της “βαρβαρότητας” και του “ανορθολογισμού” της μεσαιωνικής Καθολικής Εκκλησίας», αναφέρει η ιστορικός και πανεπιστημιακός Ανδρονίκη Διαλέτη στην αναλυτική και εμπειριστατωμένη εισαγωγή του βιβλίου, με τίτλο «(Ξανα)διαβάζοντας τον Μισλέ». «Η φιλελεύθερη, ορθολογική αντίληψη περί μαγείας υπογραμμίζει ότι οι δαιμονικές πράξεις των κατηγορουμένων δεν ήταν τίποτε άλλο από αποκυήματα της φαντασίας μοναχών και ιεροξεταστών», προσθέτει η ιστορικός, μεταφέροντας την αντίληψη των διανοητών του 18ου αιώνα για αυτό το αποτρόπαιο ιστορικό γεγονός.

Στην εισαγωγή ξαναδιαβάζει τη βιογραφία του συγγραφέα, ταξινομεί τον ιστορικό χρόνο, μελετά τη δομή του έργου και τον τρόπο που αποτυπώνεται το φύλο από τον συγγραφέα. Η τελευταία ενότητα εξετάζει τη μαγεία στη ιστοριογραφία σήμερα και επισημαίνει πως

οι μελέτες για το κυνήγι των μαγισσών γνωρίζουν ιδιαίτερη ανάπτυξη διεθνώς κατά τις τελευταίες δεκαετίες, ενώ παράλληλα η σύγχρονη φεμινιστική ενασχόληση με τις μάγισσες και τις ιστορίες τους παραμένει ζωντανή.

«Η φύση τις κάνει μάγισσες», γράφει στην «Εισαγωγή» του ο Μισλέ. «Είναι το πνεύμα το ιδιάζον στη Γυναίκα και στην ιδιοσυγκρασία της. Γεννιέται νεράιδα. Η έκσταση που επαναλαμβάνεται συχνά την κάνει Σίβυλλα. Ο έρωτας την κάνει Φαρμακεύτρια. Η πονηριά της, η πανουργία της (συχνά αλλόκοτη και ευσπλαχνική) την κάνει Μάγισσα, και ξορκίζει, ή τουλάχιστον καταπραΰνει, ξεγελάει τους πόνους. [...] Ο άνδρας κυνηγάει και πολεμά. Η γυναίκα σοφίζεται, φαντάζεται· γεννάει όνειρα και θεούς. Ορισμένες ημέρες είναι Μάντισσα· έχει τις πλατιές φτερούγες της επιθυμίας και του ονείρου. Για να μετράει καλύτερα τους χρόνους, παρατηρεί τον ουρανό».

Αλμπρεχτ Ντίρερ, «Τέσσερις μάγισσες», 1497.

Πέρα από τη θεωρητική ανάλυση του έργου, «Η μάγισσα» είναι ένα βιβλίο γοητευτικό. Ειδικά στο πρώτο μέρος του, μοιάζει με ιστορικό μυθιστόρημα. Καθώς σελίδα τη σελίδα ζωντανεύει η μεσαιωνική αγροτική κοινωνία, οι φωνές αυτών των γυναικών ακούγονται όλο και πιο δυνατά. Είναι «παραφορες ψυχές», άξιες για το καλύτερο – «μπορεί να σας κάνει να βρείτε έναν θησαυρό, και το κυριότερο, μπορεί να σας κάνει να αγαπήσετε». Αλλά και για το χειρότερο – «μπορεί να σας καταραστεί, να σας μεταμορφώνει σε λαγό, σε λύκο». Τις ακολουθούμε στα πανηγύρια και στις λαϊκές γιορτές που έχουν έντονο το παγανιστικό στοιχείο.

Ο «χορός του Σαββάτου»

Τις βλέπουμε στους αγρούς να χορεύουν τον περίφημο «κυκλικό χορό του Σαββάτου» και να περιστρέφονται μεθυσμένες. «Τι ποτά κυκλοφορούσαν; υδρόμελι; ζύθος; κρασί; Το μεθυστικό μηλόκρασο ή το αχλαδόκρασο;». Μήπως για την έκσταση προσέθεταν στο βοτάνι τους –υδρόμελι, ζύθος, μηλόκρασο– κι ένα μείγμα μπελαντόνας;

«Για την ευκολία της παρουσίασης, συνέδεσα τις λεπτομέρειες της λεπτής αυτής ανάλυσης με ένα νήμα μυθοπλασίας», έγραψε ο Μισλέ, εξηγώντας τον τρόπο της δουλειάς του. Ο συγγραφέας υιοθετεί τη μέθοδο του πανεπόπτη αφηγητή, ο οποίος δεν περιγράφει μόνο τις πράξεις των ιστορικών υποκειμένων αλλά εισχωρεί στον ψυχισμό τους, στις μύχιες σκέψεις, στα συναισθήματά τους. Δημιουργεί, με τα υλικά του ιστορικού, μυθιστορηματικούς ήρωες και ηρωίδες: ο διάβολος, οι μοναχοί κι οι μοναχές, τα αρχοντόπουλα, ο ανελέητος δεσπότης, η πιστή σύζυγος, ο ακόλαστος επίσκοπος, η κακιά μητριά, η υπερήφανη κληρονόμος των φέουδων, ο πληγωμένος νέος που φλέγεται για την καρδιά μιας μεγάλης κυρίας, η ταπεινή και μειλίχια κοπέλα του λαού που γίνεται θύμα φρικτής πλεκτάνης.

Φρανθίσκο Γκόγια, «Η πτήση των μαγισσών», 1798.

Ισως αυτό που πραγματικά φτάνει έως εμάς να μην είναι ο πραγματικός λόγος των συγκεκριμένων προσώπων. Ισως είναι το αποτέλεσμα της παθιασμένης σχέσης του συγγραφέα με τη μάγισσα –θεραπεύτρια, ιέρεια, εκμαυλίστρια, τη μαγεμένη και μαγική θηλυκότητα–, που τον ελκύει και τον απωθεί ταυτόχρονα. «Ολοι πηγαίνουν σε αυτή.

Μαζί της δεν ντρέπονται. Της μιλάνε χωρίς περιστροφές», γράφει ο Μισλέ στο κεφάλαιο για τα φίλτρα και τις γητειές. «Της λένε όσα έλεγαν κάποτε στον εξομολογητή. Οχι μόνον τις αμαρτίες που έχουν κάνει, αλλά κι αυτές που θέλουν να κάνουν. Τους κρατάει όλους με το επαίσχυντο μυστικό τους, την ομολογία των πιο ακόλαστων πόθων τους. Της εξομολογούνται και τις σωματικές αρρώστιες τους και τις αρρώστιες της ψυχής τους, τη διάπυρη φιληδονία ενός ορμητικού και καυτού αίματος, ορέξεις πιεστικές, παθιασμένες, λεπτές βελόνες που τους τσιμπάνε ξανά και ξανά».